

MUHAMMAD AL-XORAZMIY
NOMIDAGI TATU FARG'ONA FILIALI
FERGANA BRANCH OF TUIT
NAMED AFTER MUHAMMAD AL-KHORAZMI

“AL-FARG'ONIY AVLODLARI”

ELEKTRON ILMIY JURNALI | ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

TA'LIMDAGI ILMIY, OMMABOP VA ILMIY TADQIQOT ISHLARI

2-SON 1(2)
2023-YIL

TATU, FARG'ONA
O'ZBEKISTON

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VAZIRLIGI

MUHAMMAD AL-XORAZMIY NOMIDAGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI
FARG'ONA FILIALI

Muassis: Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg'ona filiali.

Chop etish tili: O'zbek, ingliz, rus. Jurnal texnika fanlariga ixtisoslashgan bo'lib, barcha shu sohadagi matematika, fizika, axborot texnologiyalari yo'nalishida maqolalar chop etib boradi.

Учредитель: Ферганский филиал Ташкентского университета информационных технологий имени Мухаммада ал-Хоразми.

Язык издания: узбекский, английский, русский.

Журнал специализируется на технических науках и публикует статьи в области математики, физики и информационных технологий.

Founder: Fergana branch of the Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khorazmi.

Language of publication: Uzbek, English, Russian.

The magazine specializes in technical sciences and publishes articles in the field of mathematics, physics, and information technology.

2023 yil, Tom 1, №2
Vol.1, Iss.2, 2023 y

ELEKTRON ILMIY JURNALI

ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

«Al-Farg'oniylar avlodlari» («The descendants of al-Fargani», «Potomki al-Fargani») O'zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2022-yil 21 dekabrda 054493-son bilan ro'yxatdan o'tgan.

Tahririyat manzili:

151100, Farg'ona sh., Aeroport ko'chasi 17-uy, 201A-xona

Tel: (+99899) 998-01-42

e-mail: info@al-fargoniy.uz

Qo'lyozmalar taqrizlanmaydi va qaytarilmaydi.

FARG'ONA - 2023 YIL

TAHRIR HAY'ATI

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Muxtarov Farrux Muhammadovich,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg'ona filiali direktori, texnika fanlari doktori

Arjannikov Andrey Vasilevich,
Rossiya Federatsiyasi Sibir davlat universiteti professori, fizika-matematika fanlari doktori

Satibayev Abdugani Djunosovich,
Qirg'iziston Respublikasi, Osh texnologiyalari universiteti, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Rasulov Akbarali Maxamatovich,
Axborot texnologiyalari kafedrasida professori, fizika-matematika fanlari doktori

Yakubov Maksadxon Sultaniyazovich,
TATU «Axborot texnologiyalari» kafedrasida professori, t.f.d., professor, xalqaro axborotlashtirish fanlari Akademiyasi akademigi

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich,
Farg'ona politexnika instituti, Iqtisod fanlari doktori, professor

Abdullayev Abdujabbor,
Andijon mashinosozlik instituti, Iqtisod fanlari doktori, professor

Qo'ldashev Abbasjon Hakimovich,
O'zbekiston milliy universiteti huzuridagi Yarimo'tkazgichlar fizikasi va mikroelektronika ilmiy-tadqiqot instituti, texnika fanlari doktori, professor

Ergashev Sirojiddin Fayazovich,
Farg'ona politexnika instituti, elektronika va asbobsozlik kafedrasida professori, texnika fanlari doktori, professor

Qoraboyev Muhammadjon Qoraboievich,
Toshkent tibbiyot akademiyasi Farg'ona filiali fizika matematika fanlari doktori, professor, BMT ning maslahatchisi maqomidagi xalqaro axborotlashtirish akademiyasi akademigi

Naymanboyev Raxmonali,
TATU FF Telekommunikatsiya kafedrasida faxriy dotsenti

Polvonov Baxtiyor Zaylobiddinovich,
TATU FF Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha direktor o'rinbosari

Zulunov Ravshanbek Mamatovich,
TATU FF «Dasturiy injiniringi» kafedrasida dotsenti, fizika-matematika fanlari nomzodi

Saliyev Nabijon,
O'zbekiston jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali dotsenti

G'ulomov Sherzod Rajaboyevich,
TATU Kiberxavfsizlik fakulteti dekani, Ph.D., dotsent

G'aniyev Abduxalil Abdujalilovich,
TATU Kiberxavfsizlik fakulteti, Axborot xavfsizligi kafedrasida t.f.n., dotsent

Zaynidinov Hakimjon Nasritdinovich,
TATU Kompyuter injiniringi fakulteti, Sun'iy intellekt kafedrasida texnika fanlari doktori, professor

Abdullaev Temurbek Marufovich,
Kafedra mudiri, texnika fanlar bo'yicha falsafa doktori

Bilolov Inomjon O'ktamovich,
Kafedra mudiri, pedagogika fanlar nomzodi

Daliev Baxtiyor Sirojiddinovich,
Fakultet dekani, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Zokirov Sanjar Ikromjon o'g'li,
Kafedra mudiri, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Ibroximov Nodirbek Ikromjonovich,
Dasturiy injiniring va raqamli iqtisodiyot fakulteti dekani, fizika-matematika fanlari bo'yicha PhD

Kochkorova Gulnora Dexkanbaevna,
Kafedra mudiri, falsafa fanlari nomzodi

Kadirov Abdumalik Matkarimovich,
Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlar bo'yicha falsafa doktori

Nurdinova Raziya Abdixalikovna,
Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Otakulov Oybek Hamdamovich,
Kompyuter injiniringi fakulteti dekani, texnika fanlar nomzodi, dotsent

Obidova Gulmira Kuziboevna,
Kafedra mudiri, falsafa fanlari doktori

Rayimjonova Odinaxon Sodiqovna,
Kafedra mudiri, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Sabirov Salim Satiyevich,
Kafedra mudiri, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Teshaboev Muhiddin Ma'rufovich,
Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi boshlig'i, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori

To'xtasinov Dadaxon Farxodovich,
Kafedra mudiri, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Jurnal quyidagi bazalarda indekslanadi:

MUNDARIJA | ОГЛАВЛЕНИЕ | TABLE OF CONTENTS

Farrux Muxtarov, MAXSUS AXBOROT ALMASHUV KANALLARIGA BO'LADIGAN XAVF-XATARLARNI ANIQLASH, VAHOLASH VA BOSHQARISH HAMDA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARINI ISHLAB CHIQUISH	5-8
Muhammadmullo Asrayev, 0-TARTIBLI BIR JINSLI FUNKSIONALLAR KO'RINISHIDAGI SODDA MEZONLAR UCHUN 1 INFORMATIV BELGILAR MAJMUASINI ANIQLASH USULLARI	9-12
Musoxon Dadaxonov, Muhammadmullo Asrayev, BERILGAN TASVIR SIFATINI VAHOLASH	13-16
Узоков Бархаёт Мухаммадиевич, АДАПТАЦИЯ МОДЕЛЕЙ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИМИ ПРОЦЕССАМИ ПО ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ ПОКАЗАТЕЛЯМ	17-22
Mirzakarimov Baxtiyor Abdusalomovich, Kayumov Ahror Muminjonovich, THE CHALLENGES OF TEACHING JAVA PROGRAMMING LANGUAGE IN EDUCATIONAL SYSTEMS	23-26
Якубов М.С., Хошимов Б.М., АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАЧЕСТВА НЕФТЕПРОДУКТОВ	27-32
Mirzakarimov Baxtiyor Abdusalomovich, Hayitov Azizjon Mo'minjon o'g'li, THE USE OF BIOMETRIC AUTHENTICATION TECHNIQUES FOR SAFEGUARDING DATA IN COMPUTER SYSTEMS AGAINST UNAUTHORIZED ACCESS OR BREACHES	33-36
Zulunov Ravshan Mamatovich, Kayumov Ahror Muminjonovich, THE LIMITATIONS OF TEACHING JAVA PROGRAMMING LANGUAGE IN EDUCATIONAL SYSTEMS	37-40
D.X.Tojimatov, KIBER TAHDIDLARNI BASHORAT QILISH VA XAVF-XATARLARDAN NIHOYALANISHDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH	41-44
Хаджаев С.И., АСИНХРОННАЯ БИБЛИОТЕКА PYTHON ASYNCIO: ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРИМЕРЫ ПРИМЕНЕНИЯ	45-48
Kayumov Ahror Muminjonovich, CREATING AN EXPERT SYSTEM-BASED PROGRAM TO EVALUATE TEXTILE MACHINE EFFECTIVENESS	49-52
Zulunov Ravshanbek Mamatovich, Mahmudova Muqaddasxon Abdubannob qizi, TIBBIYOT MUASSASALARIDA ELEKTRON NAVBAT TIZIMI	53-57
Зулунов Равшанбек Маматович, Гуламова Диёра Ифтихар қизи, РЕЧЕВОЙ СИГНАЛ И ЕГО НОРМАЛИЗАЦИЯ	58-60
Солиев Баҳромжон Набижоновиҷ, ГЕНЕРАЦИЯ АВТОМАТИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ API В DJANGO REST FRAMEWORK С ПРИМЕНЕНИЕМ DRF SPECTACULAR	61-66
Эрматова Зарина Кахрамоновна, АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБРАБОТКЕ ОШИБОК: СРАВНЕНИЕ EXCEPTIONS И STD::EXPECTED В C++	67-73

KIBER TAHDIDLARNI BASHORAT QILISH VA XAVF-XATARLARDAN HIMOYALANISHDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH

D.X.Tojimatov,
katta o'qituvchi, TATU Farg'ona filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonalar tashkilotlarning axborot tizimlariga bo'ladigan tahdidlarni erta aniqlashda sun'iy intellekt (AI) imkoniyatlaridan foydalanib vujudga kelishi yuqori bo'lgan favqulotda holatlar va kiber hujumlarni oldini olish usullari taklif etilgan. Maqolada tabiiy va sun'iy tahdidlarni ehtimoliy kelib chiqishini tahlil qilish, tahdidni ajratib olish, darajasini aniqlash, qaror qabul qilish funksiyalarini qamrab olgan aqlli himoya tizimini ishlab chiqish uchun muhim elementlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kiber hujum, favqulotda vaziyat, geofizik hodisa, geologik hodisa, tahdid, kiberjinoyatchi, aqlli himoya tizimi, Mashinani oqitish (ML), hacker, firewall.

Kirish. Ma'lumki tahdidlar tabiiy va sun'iy turlarga bo'linadi. Axborot xavfsizligi sohasida tahdidlarni o'rganish juda muhim hisoblanib, korxonalar va tashkilotlarga bo'ladigan ehtimoliy zararlarni bartaraf etish aynan tahdidni aniqlash va uni darajasini to'g'ri baholagan holda ta'sirini kamaytirishga bog'liq.

Tabiiy tahdid tabiiy hodisalarini tufayli vujudga kelishi ehtimolligi yuqori bo'lgan favqulotda vaziyatni keltirib chiqaradigan jarayon hisoblanadi. Tabiiy xavf manbalari (tashuvchilari) litosfera, gidrosfera, atmosfera va kosmosning turli xil noqulay tabiiy jarayonlar sodir bo'ladigan va xavfli tabiiy hodisalarining yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qismlaridir.

Tabiiy favqulotda vaziyatlarning manbalari bo'lgan xavfli tabiiy hodisalarini quyidagilarga bo'lish mumkin:

- xavfli geofizik hodisalar (zilzilalar, vulqon otilishi);
- xavfli geologik hodisalar (ko'chkilar, eroziya, qiyaliklarning yuvilishi, qurumlar);
- xavfli gidrometeorologik hodisalar, shu jumladan meteorologik (bo'ronlar, dovullar, tornadolar, juda kuchli qar, jala, yomg'ir, tumanlar, qattiq sovuq, issiqlik), agrometeorologik (ayozlar, quruq shamollar, tuproq va atmosfera qurg'oqchiligi), gidrologik (suv toshqini, muzliklar, tirbandliklar, sellar), dengiz gidrologik va geliogeofizik xavflar (kuchli magnit bo'ronlar, qisqa to'lqinli aloqaning uzilishi bilan ionosferada kuchli buzilish radiatsiyaviy vaziyat) va asteroid-kometa xavfi;
- tabiiy yong'inlar[1].

Odatda tabiiy tahdidlar kiber tahdid hisoblanmaydi ammo favqulotda vaziyat sodir

bo'lganda uning korxonalar-tashkilotlarning axborot tizimlari uchun keltiradigan zarari kiber hujumnikidan ancha yuqori bo'lishi mumkin.

Tabiiy tahdidlar axborot tizimlariga tog'ridan-to'g'ri tasiri kam hisoblanib, asosan tizim o'rnatilgan quurilmalarni vayron qilish orqali zarar keltiradi. Shu sababli xavfsizlik tizimlarini ishlab chiqishda tabiiy tahdidlarni aniqlash va favqulotda vaziyatni oldini olishga qaratilgan chora tadbirlar ko'rilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Sun'iy tahdidlar bevosita shaxsga bog'liq bo'lib, tasodifiy yoki qasddan uyushtirilgan tahdidlar turlariga bo'linadi.

Tasodifiy tahdidlar ehtiyotsizlik, beparvolik, bilimsizlik, sinalmagan hodimni ishga qabul qilish, texnik va dasturiy tizimlardagi xatolik tufayli vujudga keladi. Bunday tahdidlar maqsadsiz hisoblanib korxonalar-tashkilot uchun keltiradigan zararini oldindan aniqlash qiyin hisoblanadi[2].

Qasddan uyushtirilgan tahdidlar aniq maqsadga qaratilgan bo'lib, ichki va tashqi tahdid turlariga bo'linadi. Ichki tahdidlarga asosan yollanma josuslar, qasd olish maqsadidagi hodim havflari kiradi. Tashqi tahdidlarga esa ehtimoliy kiber hujumlar va kompyuter viruslari havfi kiradi. Qasddan uyushtirilgan tahdidlar korxonalar-tashkilot axborot tizimlarini yo'q qilish, barqaror ishlashini izdan chiqarish, ma'lumotlarni o'g'irlash, nusxa ko'chirish, o'zgartirish kabi maqsadlarga qaratilgan bo'ladi[5].

Tahdidlarni erta aniqlash va ta'sirini kamaytirish usullarini quyidagicha bayon qilishimiz mumkin. Har qanday qimmatli aktivga ega korxonalar tashkilotlar axborot tizimlarini potensial tahdidlardan

himoyalashda turli fizik va apparat-dasturiy vositalardan foydalangan holda xavfsizlik usullaridan foydalanishadi. Fizik himoya usullari va vositalariga misol tariqasida qo'riqlanadigan (sim to'siq, balan beton devor) hudud, bardoshli obekt (bino), qo'riqlash hizmati (qorovul, xavfsizlik hodimi), kuzatuv kameralari, signalizatsiya vositalari, axborot tizimi uchun alohida ajratilgan himoyalangan xona, eshik qulflari, o't o'chirish vositalari, vintelatsiya vositalari, isitish yoki sovitish tizimlari kiradi. Apparat-dasturiy vositalar bevosita axborot tizimlari va u o'rnatilgan kompyuterlarga bog'lanadi. Bularga tarmoqlararo ekran vositalari, tarmoq marshrutizatorlari, komutatorlar, antivirus dasturlari, tarmoq analizatorlari, ddos hujumlariga qarshi vositalar va axborot tizimida foydalaniladigan kriptografik usullar, autentifikatsiya usullari, rollarga asoslangan usullarni misol sifatida keltirishimiz mumkun[3].

Axborotni tizimlarini himoyalashga qaratilgan barcha mavjud usullar hozirda bardoshli hisoblansada, ular tahdidlar avvaldan mavjud bo'lgan hollarda yoki tahdid yuzaga kelganda uni aniqlash imkoniyatiga ega. Qolaversaga bunday vositalarni boshqarish inson omiliga bog'liq bo'lib qolmoqda. Bu esa axborot tizimlariga qaratilgan tahdid turlarini ajratib olish va himoya uchun usullarini tanlashda qaror qabul qilish vaqt yo'qotilishiga olib keladi. Bazida to'g'ri himoya tizimlari tahdid ro'y bergandan keyin o'rnatiladi. Bungacha esa tahdidlar axborot tizimlariga zarar yetkazgan bo'ladi. Hozirda hackerlar ko'plab hujumlarda sun'iy intellektni keng qo'llab kelmoqdalar. Bu mavjud tizimlarni bardoshlilik darajasini zaif holga keltirmoqda. Mashinani o'qitish tizimlari orqali neyron tarmoqlar himoya tizimlarini mukammal o'rganadi va ularni zaif tamonlarini ochib beradi. Ayrim hollarda sohta tahdid yaratib himoya tizimlarini chalg'itishga harakat qiladi[4].

Tahdidlarni erta aniqlash bizga tahdid turini hususiyatlarini o'rganish, u keltirib chiqaradigan oqibatini baxolash va unga qarshi zaruriy choralarni ko'rish imkoniyatini taqdim etadi. Lekin axborot tizimiga bo'ladigan kiber tahdidlar sodir bo'lishiga nisbatan ancha yuqori tezlikda amalga oshadi[6]. Chunki kompyuterda axborot almashuv va hisoblash tezligi inson omilidan yuqori hisoblanadi. Shu sababdan sun'iy intellekt orqali tahdidlarni erta aniqlash tahdidlarni turini tez va to'g'ri baholashga va ularga qarshi himoya vositalarini to'g'ri tanlashga yordam berishi mumkun. Bu albatta sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalangan holda alohida aqlli

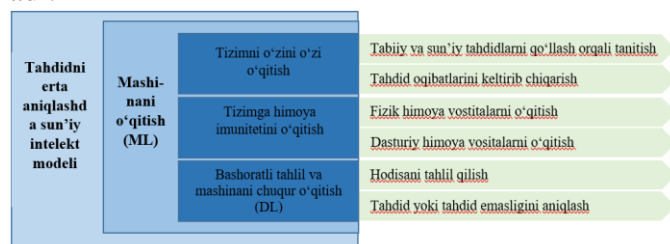
xavfsizlik tizimini ishlab chiqishni va bu tizimga korxonatashkilotlarni axborot tizimlarini integratsiya qilishni talab qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Maqolani yozishda kiber tahdidlarni bashorat qilish usullarini S.V.Gorbunov, E.S.Ermakovlarning "Методические подходы к прогнозированию тенденций угроз природного характера на долгосрочную перспективу" mavzusidagi va Nik Botsromning "Superintelligence Paths, Dangers, Strategies" mavzusidagi hamda D.Tojimatovning "Kiberxavfsizlik: tahdilar, muammolar, yechimlar" mavzusidagi maqolalaridan, kiberxavfsizlikda sun'iy intellektni qo'llash prinsiplarini va yechimlarini S.A.Petronko, D.N.Biryukov, A.S.Petronkolarning "Умная кибербезопасность", "Технологии больших данных Big Data в области информационной безопасности и ИИ" mavzularidagi va D.Tojimatovning "Use of Artificial Intelligence Opportunities for Early Detection of Threats to Information Systems" mavzusidagi maqolalari o'rganib chiqilib, tahlil qilingan. Yuqorida nomi keltirilgan olimarni ilmiy maqolalaridan foydalanib iqtiboslar keltirilgan.

Natijalar. Masalani yechilishi

Yuqoridagi tahdid turlari va ularga qarshi himoya vositalaridan kelib chiqib tahdidlarni erta aniqlashda quyidagi sun'iy intellekt modeli taklif etiladi.

1-rasm. Tahdidni erta aniqlashda va unga qarshi qaror qabul qilishda sun'iy intellekt modeli.

Yuqoridagi model orqali sun'iy intellektdan foydalangan holda aqlli himoya tizimini ishlab chiqilishi mumkun. Modelda quyidagi ketma-ketlikda ishlarni amalga oshirishga mo'ljallangan.

1. Ishlab chiqiladigan himoya tizimini sinov axborot tizimiga integratsiya qilgan holda turli tabiiy va sun'iy tahdilar amalga oshiriladi. Sun'iy intellektni neyron tarmog'i mashinani o'qitish (ML) orqali barcha tahdidlarni tanib oladi. (Sinov jarayoni qancha uzoq muddatga

cho'zilsa tizim shuncha ko'p tahdidni tanib oladi).

2. Tahdidlarni tanib olish bilan bir paytda tahdid keltirib chiqaradigan oqibatlarni yozib boradi. (Bunda sinov axborot tizimiga turli ta'sirlar bo'lishi mumkun: tizim o'chib ketishi, zararlanishi vkhz. Bunday hollarda aqlliyl himoya tizimini boshqa sinov axborot tizimi bilan integratsiya qilib borish tavsiya etiladi).
3. Aqlliyl himoya tizimiga tahdidlarni bartaraf etishda fizik usullarni va vositalarni tanitish. (qulflar, signalizatsiya vositalari, o't o'chiruvchi vositalar vkhzlar)
4. Aqlliyl himoya tizimiga tahdidlarni bartaraf etishda dasturiyl usullarni va vositalarni tanitish. (tarmoqlararo ekran, antiviruslar, ddos hujumidan himoya vositalari vkhzlar)
5. Axborot tizimi atrofida bo'layotgan jarayon va hodisalarni tahli qilish (to'plangan katta ma'lumotlarga bazasiga asoslanib).
6. Hodisa va jarayonlarni tahdid yoki tahdid emasligini aniqlash (to'plangan katta ma'lumotlar bazasiga asoslanib).
7. Hodisa va jarayonlarni tahdid sifatida baxolanganda chora ko'rish uchun tizim egasini ogoxlantirish.
8. Tahdid yuzaga kelish xavfi yuqori bo'lganda yoki bevosita axborot tizimiga jiddiy zarar yetkazilishi aniqlanganda mustaqil himoya vositalarini qo'llash.

Muxokama. Axborot tizimlariga bo'ladigan tahdidlarni erta aniqlashda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanib aqlliyl himoya tizimini ishlab chiqishda quyidagi apparat-dasturiyl vositalar va dasturlash tilidan foydalanish tavsiya etiladi.

Fizik tahdidlarni aniqlashda:

- issiqlik teplovzorlari;
- kuzatuv kameralari;
- xarakat datchiklari;
- ovoqli signalizatsiya vositalari;
- namlik datchiklari;
- havo datchiklari;
- issiqlik datchiklari;
- elektron qulflar;
- lazer qurilmalari;
- ultrabinafsha nurli fonarlar;
- o'rgatilgan jonivorlar;
- teleskop;
- o'lchov vositalari.

Sun'iy tahdidlarni aniqlashda:

- 1-faktorli autentifikatsiya usullari (parollar, pin kodlar, kalit so'zlar);
- 2-faktorli autentifikatsiya vositalari (uniklal hisoblangan jixozlar);
- 3-faktorli autentifikatsiya usullari (biometrik unikal a'zolar);
- ekspert dasturlar;
- anitviruslar;
- firewalllar (tarmoqlararo ekran);
- rezerv nusxalovchi dasturlar;
- xizmat ko'rsatuvchi dasturlar;
- tarmoq analizatorlar;
- tarmoq skanerlari;
- tarmoq qurilmalari;
- kuzatuv kameralari;
- radio to'lqin kuchaytiruvchi, so'ndiruvchi vositalar.

Dasturlash tillari: Python, C++, Java.

Tavsiya etilgan vositalar korxonatashkilot axborot tizimlariga bo'ladigan tahdidlarni aniqlash va ularga qarshi choralarni qo'llash uchun xizmat qiladi. Vosita va usullar axborot tizimlarini hususiyatlaridan kelib chiqib boyitilishi mumkun.

Xulosa. Izlanishlar natijasida shunday qarorga kelindi, hozirda axborot tizimlarini himoya qilishda mukammal aqlliyl himoya tizimi mavjud emas. Ishlab chiqilgan tizimlar tahdid turlarini ortib borishi natijasida bardoshsiz bo'lib qolmoqda. Yangi tahdidlarni inson omili tomonidan o'rganib, tahli qililib, unga qarshi himoya vositalarini ishlab chiqilgunicha tahdid oqibatlari korxonatashkilotlarning axborot tizimlariga ancha zarar yetkazmoqda. Taklif etilayotgan aqlliyl himoya tizimi tahdidlarni maqolada keltirilgan sun'iy intellekt modeli yordamida o'rganib o'zida katta ma'lumotlar bazasini muntazam shakllantirib boradi va uning yordamida yangi tahdidlarni mavjud tahdidlar bilan solishtirgan holda o'xshash hususiyatlariga qarab mavjud himoya vositalarini taklif etadi. Himoya vositalarini yangi tahdidga bardoshlilikini baholaydi va kamchiliklarini mutaxassislariga ochib beradi.

Agar taklif etilayotgan model yordamida aqlliyl himoya tizimi ishlab chiqilsa axborot tizimlari yo'q qilinishi, ma'lumotlarini o'g'irlanishini oldi olinishi va ruxsatsiz kirishlarni bartaraf etishi mumkun.

Adabiyotlar ro'yxati

- [1]. C.B. Горбунов, E.C. Ермакова:
Методические подходы к прогнозированию

- [2]. тенденций угроз природного характера на долгосрочную перспективу, Вестник Воронежского института ГПС МЧС России, №2(19), 2016.
- [3]. Nik Botsrom: Superintelligence Paths, Dangers, Strategies, 2014.
- [4]. С.А.Петренко, Д.Н.Бирюков, А.С.Петренко: Умная кибербезопасность, III International Conference «The 2019 Symposium on Cybersecurity of the Digital Economy — CDE’19»
- [5]. Петренко А. С., Петренко С. А. Технологии больших данных Big Data в области информационной безопасности и ИИ // Материалы Второй международной научно-технической конференции CDE18. – 2018. – СПб. – С. 248–2
- [6]. D.X.Tojimatov: Kiberxavfsizlik: tahdilar, muammolar, yechimlar, “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va telekommunikatsiyalari sohasida zamonaviy muammolar va yechimlar”Respublika Ilmiy-texnik anjumani TATU Farg‘ona filiali 2022 yil 15-16 aprel.
- [6]. Dostonbek T., Jamshid M. Use of Artificial Intelligence Opportunities for Early Detection of Threats to Information Systems //Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science. – 2023. – Т. 4. – №. 4. – С. 93-98.